

Regioninių konfliktų formavimasis: aiškinimas remiantis saugumo kompleksų teorija

---

Straipsnyje siekiama pagrįsti ir paaiškinti vieną iš galimų regioninių konfliktų sisteminio formavimosi modelių, atskleidžiantį svarbiausius šio proceso aspektus. Visa tai pateikiama apžvelgiant svarbiausius konfliktų studijų teorinius pagrindus, apimant reikšmingus konfliktų sampratos, tipologijos ir dinamikos konceptus. Didžiausias dėmesys teikiamas disputų kilmės priežasčių suvokimui bei konfliktų regionalizacijos proceso aiškinimui, remiantis saugumo kompleksų teorija. Pastarasis modelis grindžiamas saugumo kompleksų egzistavimu, gali būti naudingas tiek identifikuojant, tiek analizuojant regioninius konfliktus.

Antanas VENCKUS
Vytauto Didžiojo Universiteto, PMDI,
Diplomatijos ir tarptautinių santykių III.
magistrantas
El.paštas: Antanas.Venckus@fc.vdu.lt

ĮVADAS

Žvelgiant į tarptautinę sistemą matyti, kad regioniniu lygmeniu ji vystosi nevienodai. Vienuose regionuose išsivysčiusios demokratinės valstybės kuria taikos zonas, kituose – formuojasi karo zonos su chaotiškais prievartos ir smurto protrūkiais. Šitokia fragmentacija kelia vis naujus iššūkius pasaulio politikos vystymuisi, tuo pačiu inicijuoja tolimesnius tarptautinės politikos pokyčius bei politikos mokslų tyrinėjimų kryptis.

Po Šaltojo karo pabaigos, pasibaigus visą tarptautinę sistemą permelkusiai dviejų supergalybių konfrontacijai, iš tiesų padidėjo dėmesys įvairioms regioninėms studijoms. Minėti netolygūs regionų vystymosi bruožai reikalauja vis gilesnių juose vykstančių procesų analizės studijų. Daugelis sutinka, kad regioniniai konfliktai turėtų būti neatsiejama tokių tyrinėjimų objektų dalis, galinti atskleisti ir paaiškinti nemažai tam tikrų regionų specifiką lemiančių aspektų. Be to, konfliktų mastai, nepaisant egzistuojančios tarptautinės sistemos galios balanso pasikeitimų ar kitokių priežasčių, nuolat didėja: įtraukiamos vis naujos valstybės, aukų skaičius nuolat auga, pasekmės darosi vis sun-

kiau prognozuojamos. Todėl analizuoti konfliktus tik tiesiogiai juose kariaujančių pusių atžvilgiu jau darosi nebetikslinga. Mažai kas prieštarauja plintančiam požiūriui, jog dauguma konfliktų, nepaisant jų tipų, daugiau ar mažiau paveikia juos supančią regioninę aplinką. Taigi, šiuo požiūriu regioninių konfliktų analizavimas – tai dar gana naujas analitinis žvilgsnis į (vykusius ir tebevykstančius) pasaulio konfliktus per regioninės dimensijos prizmę.

B.Buzanas savo knygoje „Žmonės, valstybės ir baimė“, analizuodamas tarptautinėje sistemoje veikiančių subjektų saugumo problemas, vienu iš analizės lygių išskyrė regioninius saugumo kompleksus¹. Tai – vienas pirmųjų bandymų tarptautinės sistemos studijose, išsamiai pažvelgusių į regioninių santykių problematiką saugumo aspektu. Regioniniai saugumo kompleksai – regioninių santykių aspektus tyrinėjančių specialistų gana plačiai taikomas analitinis įrankis.

Pastarasis teorinis modelis tapo ir šios studijos kertiniu pagrindu, hipotetiškai numanant egzistuojančius fundamentalius ryšius tarp regioninius santykius persmelkusių įvairiausių saugumo interesų ir regioninės reikšmės konfliktų kilimo. Tokių sąsajų egzistavimas ir paskatino regioninius konfliktus traktuoti ir analizuoti būtent saugumo kompleksų pagrindu, pagrindžiant šiuos galimus tarpusavio sąveikos ryšius.

TEORINIAI KONFLIKTŲ STUDIJŲ PAGRINDAI

Konfliktų ir karų konceptų samprata, tipologija ir dinamika. Karai ir konfliktai ilgus amžius formuoja žmonijos istoriją. K.Deutschas teigė, kad karo supratimas ir jo panaikinimo būdų ieškojimas yra vienas svarbiausių mūsų darbotvarkės klausimų. Šis klausimas išliko aktualus iki šių dienų: tai rodo akademinų konferencijų gausa, mokslo įstaigų įsteigti taikos tyrimų institutai, periodiniai žurnalai ir begalė akademinės literatūros. Daugelis modernių mokslininkų siekia išvystyti visaapimančią karų ir konfliktų studijų teoriją, bet iki šių dienų daugiausia galima matyti, anot C.W.Hendersono, „tik konkuruojančias ir net konfliktuojančias idėjas apie karą“².

Reikia konstatuoti, kad iš bandymų sukurti karų ar konfliktų teorijas, K.Waltzui bene geriausiai pavyko susisteminti tuometines žinias apie karų kilmę. Tai jis įgyvendino savo bendroje karo priežasčių teorijoje, apimančioje tris svarbiausius analizės lygius-kategorijas: individualų, valstybinį ir sisteminį³.

K.Waltzo modelis – tai tik pagrindinės teorinės karų priežastys, iš esmės nepaaiškinančios visų karų, kadangi jie kyla dėl daugelio sudėtingų faktorių kombinacijų, be to, jų kilmės supratimas nuolat keičiasi. Vienas to pavyzdys – tai S.Huntingtono tvirtinimas, kad ateityje keisis pats karų ir konfliktų pobūdis: silpnės ideologinių ir ekonominių veiksnių reikšmė, stiprės kultūrinės konfliktų priežastys ir „konfliktai kils ties kultūrinėmis sienomis, skiriančiomis civilizacijomis“⁴⁴.

Dažnai konflikto ir karo terminai yra naudojami kaip sinonimai, tačiau šiame straipsnyje jų atskyrimas yra būtinas, nes aptariamieji regioniniai konfliktai, ne tik regioniniai karai.

Konfliktas yra kur kas platesnė sąvoka. Bendrai kalbant, konfliktas kyla, kuomet dvi pusės pastebi tarpusavio nesutarimus ir kiekviena siekia juos išspręsti savo naudai. Dalis konfliktų yra neišvengiama žmonių tarpusavio sąveikos pasekmė, tad neturėtų būti traktuojami kaip nenormalus reiškinys. Tarptautiniuose santykiuose konfliktai kyla, kai sistemos aktoriai veikia vienas kitą ir varžosi kylant nesuderinamiems interesams. Tačiau konfliktai nebūtinai turi būti grėsmė savai. Pasak Ch.W.Kegley ir E.R.Wittkopfo, „konflikto pasekmė tampa grėsme, kai partneriai imasi ginklų siekdami išspręsti iškilusias problemas“⁴⁵.

Karai gali būti apibrėžiami daugeliu variantų: J.S.Goldsteinas paprastumo dėlei siūlo karus traktuoti kaip „ilgalaikį tarpgrupinį smurtą (sukeliantį sužeidimus ir žmonių mirtis), kuriame mažiausiai bent vienoje pusėje dalyvauja valstybinės karinės pajėgos“⁴⁶. Tai pakankamai abstraktus apibrėžimas, tiksliai nenusakantis, kada baigiasi taika ir prasideda karas, be to, kaip matysime, ir nevalstybinių aktorių ginkluoti konfliktai gali peraugti į karą. Neabejotinai reikia dar keletą kokybinių ar kiekybinių kriterijų, leidžiančių tiksliau nustatyti mus dominančią ribą. Pasitelkus pagalbinius kriterijus, galima atskirti skirtingus konfliktų tipus. Tai galima padaryti remiantis pagrindinių didžiausių tarptautinių konfliktų tyrimo institutų teikiama informacija (HIIK, COW, CSP ir AKUF⁷). Vis dėlto reikia pasakyti, kad dėl besiskiriančių vertinimo metodų nepavyks pateikti vieningų, tikslų ir vasaapimančių definicijų.

Remiantis kiekybiniais faktoriais COW ir CSP išskiria tris konflikto tipus: *smulkus ginkluotas konfliktas* (mažiausiai 25 karinių atakų aukos per metus, mažiau nei 1000 aukų per visą konfliktą); *vidutinis ginkluotas konfliktas* (mažiausiai 25 karinių atakų aukos per metus, ma-

žiau nei 1000 aukų per metus, bet daugiau nei 1000 aukų per visą konflikto istoriją); *karas* (daugiau nei 1000 aukų per metus).

Pastarasis karų apibūdinimas yra populiariausias mokslinėje literatūroje ir tyrimuose, nes duoda gana aiškų kriterijų (1000 karinių aukų per metus), leidžiantį nesunkiai juos apibrėžti. Tačiau toks skirstymas neišvengia trūkumų: jis gana formaliai sugrupuoja karus, neatsižvelgiant į kariaujančių pusių kiekybinius parametrus (valstybės dydis, karinės pajėgos (galia) ir pan.). Tikėtina, kad toks skirstymas gali būti priimtinas mažoms ar vidutinio dydžio ir atitinkamų karinių galių valstybėms. Tačiau kalbant apie valstybes, kurių gyventojų skaičius skaičiuojamas virš šimto milijonų (Kinija, Indija, Rusija, Pakistanas ir pan.) ir turinčių daug didesnę karinę galią (pvz., milijonines armijas ar net branduolinį ginklą) palyginti su oponentais, šie kiekybiniai karo slenksčiai atrodo pernelyg maži. Taigi, kokybiškai toks apibūdinimas gana sunkiai suprantamas ir pagrindžiamas, neatitinka realios tikrovės, dėl ko gaunami nereprezentatyvūs tyrimų duomenys.

Vokiečių tyrinėtojai (HIIK ir AKUF), apibūdinami karus, labiau linkę pasikliauti kokybiniais parametrais. Heidelbergo mokslininkai karą nusako kaip „sisteminių, kolektyvinių reguliarių ginklų galios naudojimą“. Hamburgo institutas karus apibrėžia trimis kriterijais: *pirmiausia*, mūšiuose yra įtraukta mažiausiai dvi kovojančios pusės, kurių bent viena – reguliarios valstybinės galios pajėgos; *antra*, centralizuota iš abiejų pusių organizacija, nesvarbu, ar gynybiniais, ar puolimo tikslais; *trečia*, karinės operacijos rodo tam tikrą tęstinumo laipsnį, atakos nėra spontaniškos ar atsitiktinės konfrontacijos, įtraukiami aktoriai veikia pagal paruoštą strategiją.

Iš pateiktų apibrėžimų matyti, kad nėra aiškios skiriamos linijos tarp konflikto ir karo. Tačiau galima teigti, kad kokybiniais kriterijais nusakomi karai apima tiek ginkluotus konfliktus, tiek karus, apibrėžtus kiekybinio būdu.

Remiantis šiais pastebėjimais aiškėja, kad *studijų objektu prasminga laikyti regioninės reikšmės ginkluotus konfliktus, kokybine prasme patenkančių į „karų“ kategoriją, įvairiais mastais įtraukiančius bent dviejų pusių karines pajėgas ir karinę galią*. Tai apima tarpvalstybinius konfliktus, kuriems būdingi kariniai mūšiai ar karinės jėgos demonstravimas tokiais būdais kaip didelės apimties karinių pajėgų mobilizavimas pasienio rajonuose, ginčytinos teritorijos okupavimas, įspėja-

mieji šūviai; taip pat *internacionalizuotus vidaus konfliktus* (dažniausiai civilinius karus, secesinius bandymus), kuriuose aiški tarptautinė dimensija.

Mokslinėje literatūroje dar plačiai neištyrinėta vidinės konfliktų dinamikos tema vis dažniau patraukia mokslininkų dėmesį: L.B.Bloomfieldui pavyko sukurti ir su kolegomis išplėtoti konfliktų dinamikos studijų sistemą, leidžiančią gana išsamiai analizuoti konfliktus⁸. Pasak jo, vidinės anatomijos atskleidimo ir supratimo procese pirmiausia reikia pripažinti fundamentalią prielaidą, *kad konfliktas yra dinamiškas reiškinys, savo eigoje praeinantis keletą ar visus nuoseklios vystymo sekos etapus arba fazes*. Tai reiškia, kad pokarinė situacija gali bet kada grįžti į karo poziciją, po to - vėl į buvusią fazę ir t.t. Tokia situacija jau kelis kartus kartojosi arabų šalių-Izraelio konflikte: karas tarp Izraelio ir jo kaimynų kilo viena ar kita forma 1948, 1956, 1967, 1970, 1973 ir 1982 m.

Regioniniai saugumo kompleksai. Saugumo studijos nėra šio darbo tikslas, tačiau jas pasitelkus aiškiau galima suprasti ir spręsti konfliktų problemas. Konfliktų studijas sunku visiškai atsieti nuo saugumo studijų (tiek valstybinių, tiek tarptautinių lygmeniu): valstybės, tautos ir grupės itin stipriai akcentuoja savo saugumo siekius, kovoja su įvairiomis jų nesaugumą lemiančiomis grėsmėmis.

Plačiai eskaluojamos saugumo dilemos esmė paprasta: siekdamos galios ir saugumo sau pačioms, valstybės tuo pačiu gali kelti grėsmę kitų šalių galios ir saugumo siekiams, t.y. vienos pusės saugumo užtikrinimas (sociopolitinės integracijos stiprinimas, karinių galių didinimas ir pan.) gali būti traktuojamas kaip kitos pusės nesaugumo didinimas. Valstybės, norėdamos apsisaugoti, imasi įvairių priemonių, kas, anot B.Buzano, „kelia konfliktų su kitomis valstybėmis pavojų, kadangi jos visos grumiasi nereguliuojamoje aplinkoje siekdamos naudos sau“⁹.

Daugelis valstybių susiduria su nesaugumu, kurio šaltiniai gali būti daugialypiai. Saugumo specialistai linkę įvairiai klasifikuoti grėsmes, bet dažniausiai jos yra susipynusios. Kiek plačiau bus aptariamas B.Buzano skirstymas, tačiau vertas dėmesio ir M.Alagappos modelis, suskirstantis grėsmes į vidines ir tarptautines¹⁰. Vidiniai (domestic) nesaugumo šaltiniai apima politinio identifikavimo, galios ir legitimios valdžios disonanso bei socioekonominės nelygybės problemas. Tarptautinio lygmens nesaugumai yra sąlygojami anarchinės sistemos principų: nuolatinė saugumo dilema, visiško valstybės autonomiškumo problema.

Pagal B.Buzano modelį, socialinių grupių saugumą veikia penkių pagrindinių sektorių – karinio, politinio, ekonominio, socialinio ir aplinkosauginio – veiksniai¹¹. Pastaruoju metu aplinkosauginės grėsmės įprasta priskirti plačiai apibūdinamoms transnacionalinėms grėsmėms. Nesaugumo grėsmių šaltiniai – tie patys sektoriai: karinės, politinės, socialinės, ekonominės ir transnacionalinės grėsmės.

Svarbus pastebėjimas: nesaugumo šaltiniai iš esmės apima tuos pačius sektorius kaip ir pagrindiniai konfliktų kilmės šaltiniai (pvz., M.E.Brownas juos suskirsto į struktūrinių, politinių, ekonominių-socialinių ir kultūrinių faktorių kategorijas)¹². Beveik tie patys nesaugumo ir konfliktų kilmės faktorių šaltiniai simbolizuoja abiejų problemų bendrumą. Vėliau įsitikinsime, kad tam tikrų grupių (ar valstybių) nesaugumą sukeliančios faktoriai dažnai gali tapti ir svarbiausiais konfliktų kilmės priežasčių šaltiniais.

Sugrįžtant prie straipsnio pagrindinio objekto, regioninių konfliktų, reikia konstatuoti, kad svarbiausias žodis čia „regioninių“. Konfliktų analizei čia pasirinktas regioninis lygmuo (be jo galima kalbėti ir apie valstybinio ar globalinio lygmens konfliktus), nusakantis jų regioninės dimensijos ypatumus. Pasak B.Buzano, tarptautinėms studijoms būtent saugumas atveria naują perspektyvą, o regioninio lygmens studijose geriausių rezultatų pasieksime „žvelgdami į regionus per saugumo santykių prizmę“¹³.

Saugumo sąvoka labai pasitarnauja apibrėžiant patį analizės lygmenį – regioną. Remiantis B.Buzanu, „kalbant apie saugumą, terminas „regionas“ reiškia, kad egzistuoja atskira ir svarbi saugumo santykių sistema tarp grupės valstybių, kurioms likimas lėmė būti geografiškai arti viena kitos“¹⁴. Tai iš esmės papildo H. Haftendorn teiginį, kad „regionai atsiranda dėl socialinės tarpusavio sąveikos, kuomet ji yra tiek sąlyga, tiek pasekmė individų, grupių ir institucijų socialinių santykių regioninėje erdvėje nauja dimensija“¹⁵. Tokios definicijos svarbios tuo, kad jos neapsiriboja geografiniu regionų apibrėžimu, o pagrindžia juos vidinėmis socialinėmis ir politinėmis sąveikomis. Dėl šios priežasties B.Buzano apibrėžimą galima taikyti ir konfliktų studijose, kadangi jame nusakomi regioną „suvienijantys“ saugumo veiksniai glaudžiai įtakoja ir konfliktų problemas.

Šalia regionų sampratos apibūdinimo B.Buzanas įveda saugumo komplekso sąvoką. *Saugumo kompleksas* – tai „grupė valstybių, kurių

pagrindiniai saugumo interesai yra taip glaudžiai susiję, kad nacionalinis jų saugumas negali būti realistiškai suvokiamas atskirai vienas nuo kito¹⁶. Pasak analitiko, jis egzistuoja ten, kur saugumo santykių grupė išsiskiria iš bendro fono savo palyginti stipriu, nukreiptu į vidų charakteriu ir savo ruožtu išorinių saugumo sąveikų su kaimynais silpnumu.

Remiantis apibendrintu teiginiu, kad nesaugumo priežastys dažniausiai tampa ir konfliktų priežastimis, galima teigti, jog regioniniai saugumo kompleksai gali būti paranki analitinė priemonė regioninių konfliktų studijoms. Todėl ir remiamasi B.Buzano konstruojamais saugumo kompleksais, juos laikant pagrindiniais šios studijos analizės lygmenimis. Vėliau pastebėsime, kad tarp regioninių saugumo kompleksų ir regioninių konfliktų esama glaudaus abipusio ryšio: be saugumo kompleksų sunku būtų kalbėti apie regioninius konfliktus, o pastarieji patvirtina tokių kompleksų egzistavimą.

KONFLIKTŲ REGIONALIZACIJA

Vidaus ir tarpvalstybinių konfliktų tarptautinė-regioninė dimensija. Suskaičiuoti visus po II-ojo Pasaulinio karo vykusius ginkluotus konfliktus ir patalpinti juos į universalią klasifikacijos sistemą – beveik neįmanoma. Skirtingi šaltiniai pateikia įvairius skaičiavimų duomenis, siūlo nevienodus sisteminimo mechanizmus.

Visa tai komplikuoja regioninių konfliktų studijas, nes niekas tiksliai nežino, kokiais kriterijais juos vertinti: kada konfliktas išskirtinai lokalus, o kada regioninis?

Dėl vieno dalyko jau beveik nesiginčijama – tiek tarpvalstybiniai, tiek dauguma vidaus konfliktų turi pakankamai ryškią tarptautinę dimensiją, kuri, pasak M.E.Brown, vienaip ar kitaip į konfliktą įtraukia ir kaimynines šalis¹⁷. Su tokia sąlyga apie konfliktus galima kalbėti kaip apie regioninius reiškinius. Kalbėdami apie karų ir konfliktų definicijas, jau užsiminėme, kad *studijų objektu prasminga traktuoti regioninės reikšmės ginkluotus konfliktus, kokybine prasme patenkančių į „karų“ kategoriją, įvairiais mastais įtraukiančius bent dviejų pusių karines pajėgas ir karinę galią*. Šios nuostatos ir bus laikomasi sudarant tyrimo konfliktų tikslinę grupę, apimančią regioninius konfliktus, prieš tai nustačius „regioninės reikšmės“ atpažinimo ir įvertinimo būdus.

Analizuojant pasaulio konfliktus matyti, kad didesnę dalį regioninių konfliktų sudaro pokario vidaus konfliktai – pagal pateiktus statistinius duomenis jų vyko kelis kartus daugiau nei tarpvalstybinių. Daugumoje pastarųjų konfliktų regioninę dimensiją įžvelgti gana nesunku: „jie kyla dažniausiai dėl sienų disputų, ar siekiant padidinti savo regioninę galią kaimyninių valstybių atžvilgiu“¹⁸. Paprasčiausias tokio konflikto pavyzdys – Irano-Irako karas 1980-1989m.: pabėgus iš Irano šachui, į valdžią pateko ajatola Khomeini, Irano šiitų religinis vadovas, buvo įkurta islamo respublika. Irakas tai laikė grėsme savo valstybei (politinę galią turėjo sunitai), tad, pasinaudodamas pertvarkomis, nusprendė atakuoti kaimyninę valstybę, tuo pačiu tikėdamasis atgauti teritorijas ir dominavimą, prarastą Irano dominavimo laikais.

Daugelis vidaus konfliktų įtraukia tiek subnacionalinius, tiek valstybinius aktorius; todėl valstybės teritorijoje kariaujanti etninė grupė dažnai yra palaikoma kitos valstybės vyriausybės: pvz., 1974-75 m. Irano vyriausybė rėmė kurdus, kovojančius prieš Irako vyriausybę. Taigi, kitos valstybės intervencijos dėka etninio pobūdžio vidaus konfliktai tampa regioniniais. Kiti būdai, paverčiantys vidaus konfliktus regioninės reikšmės, – patys įvairiausi ir tai aptarsime kiek vėliau.

Nors ir nedažnai, bet kartais, pabrėžia M.E.Brownas, kaimyninės šalys regione būna atsakingos dėl prasidėjusių vidaus konfliktų: jos suinteresuotos konfliktų atsiradimu siekiant sukelti nestabilumą regione, tuo norėdamos pakeisti regiono galios balansą savo naudai¹⁹.

Jau teigta, kad regioniniai saugumo kompleksai dažnai nesutampa su įprastomis geografinėmis regionų ribomis, tačiau juos sudaro „grupė valstybių, kurių pagrindiniai saugumo interesai yra taip glaudžiai susiję, kad nacionaliniai jų saugumai negali būti realistiškai suvokiami atskirai vienas nuo kito“²⁰. Taigi, *vertinant konfliktų regioninę dimensiją, pravartu būtų naudoti B.Buzano sukurtą regioninių saugumo kompleksų modelį, kuris gana neblogai gali paaiškinti ir pagrįsti kaimyninių valstybių veiksmus, lemiamus tam tikrų konfliktų*. Kadangi saugumas yra vienas didžiausių valstybių rūpesčių, daugelis jų savo veiksmus regione ir aiškina būtent įvairiais saugumo aspektais.

Lyginant regioninių konfliktų tendencijas, regionus pravartu skirstyti pagal aptartąjį modelį, nes tokie konfliktai patvirtinamai įrodo ypatingų valstybių grupių darinių – saugumo kompleksų – susidarymą, kur saugumo santykių grupė išsiskiria iš bendro fono savo palyginti stipriu,

nukreiptu į vidų charakteriu ir savo ruožtu išorinių saugumo sąveikų su kaimynais silpnumu. Pats Buzanas teigia, kad saugumo kompleksų egzistavimo įrodymai kyla iš kariavimo patirties: keletas didesnių Pietų Azijos karų beveik neturėjo įtakos Rytų Azijai ar Persijos įlankai, ir atvirkščiai, tačiau savo regionuose turėjo svarbias pasekmes. Valstybės imasi veiksmų pastebėtoms grėsmėms eliminuoti, o jos, kaip supranta ma, daugiausia kyla iš artimų kaimyninių šalių; taip valstybinis dėmesys sukongcentruojamas artimiausiame regione. Esant saugumo kompleksui valstybės linkusios jautriai reaguoti į jame vykstančius procesus: taip net vidaus konfliktai lengvai tampa regioninio lygio reiškiniais (problemomis), t.y. regionalizuojami.

Tokiu būdu regionalizuojami daugelis konfliktų: jie tampa net tik tiesiogiai kariaujančių pusių, bet ir daugelio regiono valstybių problema. Tokią situaciją aiškiau iliustruoja Vidurio Rytų užsitęsęs konfliktas, kuris ilgainiui įtraukė beveik visas regiono valstybes, paliesdamas kai kuriais aspektais net marginalines (t.y. labai tolimas) šalis konfrontuojančiųjų pusių lokacijos atžvilgiu.

Pagrindinės konfliktų regioninio paplitimo pasireiškimo formos.

Tarpvalstybiniai ir vidaus konfliktai dažnai turi svarbią regioninę dimensiją, įtraukiančią į konfliktus daugelį kaimyninių valstybių; todėl, anot M.E.Brown, absoliuti dauguma tokių konfliktų daro nemažą įtaką regiono stabilumui²¹. Todėl dabar bus bandoma išdėstyti ir paaiškinti tiek pagrindines konfliktų sukeltas grėsmes, tiek būdingiausias valstybių atsakomąsias reakcijas į susidariusią situaciją. Visa tai daroma tam, kad analizuojant ir palyginant konfliktus, būtų galima kiek įmanoma objektyviau atrinkti tiriamuosius atvejus, turinčius ryškesnes regionines dimensijas, t.y. regioninės reikšmės atvejus. Kaip jau minėta, pats paprasčiausias būdas tai padaryti – pažvelgti į konfliktų sukeltas problemas ir stebėti regiono valstybių veiksmus. Reikia pabrėžti, kad pavyzdžiai dažniausiai bus pateikiami iš vidaus konfliktų: jų įvairovė ir kiekiai kur kas didesni nei tarpvalstybinių konfliktų, kurie, kaip teigta, nebuvo labai dažnas reiškinys pokarinėje tarptautinėje sistemoje.

Be abejo, toliau aptariamos grėsmių ir reakcijų kategorijos yra gana abstrakčios – kiekvienas konfliktas yra unikalus, o jo sukeltos įtakos išraiška – daugelio įvairių faktorių mišinys. Tačiau šios kategorijos – tai pagrindiniai dalykai, kuriuos reikia identifikuoti studijuojant konfliktų regionines dimensijas.

DAŽNIAUSIOS KONFLIKTŲ SUKELIAMOS GRĖSMĖS

Egzistuojančioje mokslinėje literatūroje dažniausiai galima sutikti penkis pagrindinius vidaus ir tarpvalstybinių konfliktų sukeltamų padarinių klasterius/kategorijas (M.E.Brownas; P.R.Viotti ir M.V.Kauppi²² bei kt.): pabėgėlių, ekonominės, militaristinės, nestabilumo problemos ir keliama karo grėsmė.

Pabėgėlių problemos. Kiekvienoje pasaulio dalyje galime stebėti, kaip ginkluoti konfliktai, dažniausiai vidaus, sukelia tiesiogines, sąmoningai suplanuotas atakas prieš civilius gyventojus. Tai savaiame nulemia pabėgėlių srautus, kurie skaičiuojami dešimtimis ar net šimtais tūkstančių: konfliktai Afganistane, Bosnijoje, Irake, Izraelyje, Angoloje, Ruandoje, Somalyje, Šri Lankoje ir kitur – akivaizdus to pavyzdys. Kaimyninėms valstybėms pabėgėlių antplūdziai sukelia mažų mažiausiai ekonominių sunkumų: dažniausi atvejai, kuomet tokia našta tenka labai silpnos ekonomikos valstybėms (ypač Ruandos atveju)). Dažnai tokie antplūdziai sukelia ir saugumo problemų: pastebima, kad tarp pabėgėlių įsimaišo ir pasitraukę kovotojai, kurie stengiasi ne tik reorganizuoti savo būrius, bet ir verbuoti naujus kovotojus. Jei pabėgėliai traukia į šalį, kur didelė jų tautiečių mažuma, tai gali sukelti politinį nestabilumą, paskatintą radikalių etninių nuotaikų: taip atsitiko 1967m. iš Izraelio okupuoto Vakarų Kranto didelei palestiniečių daliai persikėlus į Jordaną. Vis didėjančios ir radikalėjančios palestiniečių bendruomenės sukėlė 1970m. vidaus konfliktą Jordane, dėl ko iš valstybės buvo išvytos radikalesnės palestiniečių grupuotės. Daugelis jų persikėlė į Libaną, kur taip pat po keletos metų sukėlė ginkluotą vidaus konfliktą.

Ekonominės problemos. To paties regiono valstybės labai dažnai turi tarpusavyje visokeriopai susietą ekonomiką. Kaip rodo konfliktų istorija, šalies viduje ar tarp kelių regiono valstybių vykstantys ginkluoti konfliktai smarkiai pažeidžia tiek tarpusavio, tiek kitų artimų valstybių ekonominius saitus. Labiausiai pažeidžiamos sritys, pasak M.E.Brown, yra prekyba, transportas, komunikacijos, gamyba ir finansai²³. Karai Afganistane ir Tadžikistane nulėmė Centrinės Azijos tradicinių prekybos kelių žlugimą, atverdami galimybes narkotinių medžiagų gabenimo verslui išsiplėtoti (vienai iš transnacionalinių grėsmių).

Militarinės problemos. Galima išskirti tris pagrindines militarinio pobūdžio sukeltas grėsmes. Pirmiausia, kaimynės valstybės gali tapti

nelegaliai gabenamų ginklų teritorijomis: pas afganų sukilėlius ginklai keliavo per Iraną, Pakistaną, Tadžikistaną, Šri Lankos tamilų tigrui apsirūpindavo per Indiją atgabenamais ginklais. Antra, kaimyninės valstybės teritorijoje gali glaustis įvairios sukilėlių kovotojų grupuotės: Turkijos kurdai savo veiklą organizavo iš šiaurinės Irako dalies. Trečia, kartais kaimyninėse šalyse vykdomi įvairūs pasikėsinimai ar net teroristiniai išpuoliai prieš civilius gyventojus ar institucijas, siekiant tiek įbauginimo efekto, tiek atkreipti pasaulio dėmesį.

Nestabilumo didėjimas. Daugelis konfliktų tyrinėtojų (J.A.Vasquezas, R.Gurras²⁴ ir kt.), pabrėžia konfliktų plitimo, pasklidimo efektą. Tuomet konfliktai dažnai sukelia įvairias politinio nestabilumo formas už kovojančios(ių) valstybių ribų, galinčias skatinti naujų konfliktų židinių atsiradimą. Tai vyksta įvairiausiais būdais: jau minėtos pabėgėlių, ekonominės, militaristinės problemos ir pan.

Karo grėsmė. Kito karo grėsmė dažnai egzistuoja daugelyje konfliktų – tiek vidaus, tiek tarpvalstybiniuose. Tai reiškia, kad mažesnio masto konfliktai gali peraugti į didesnę ginkluotą konfliktą. Vienas paprasčiausių pavyzdžių: valstybės viduje vykstant etniniam konfliktui, kaimyninė valstybė gali įsikišti siekdama palaikyti ar apginti savo tautiečius. Kartais valstybių lyderiai, užgulti vidaus konfliktų, specialiai stengiasi išprovokuoti tarpvalstybinį konfliktą, kad nukreiptų visuomenės dėmesį nuo vidinių problemų.

Tai tik esminės ir dažniausiai sukeltos ginkluotų konfliktų grėsmės regionui. Tačiau ne mažesnės svarbos yra ir valstybių atsakomosios reakcijos bei veiksmai į iškilusias grėsmes.

KAIMYNIŲ VALSTYBIŲ VEIKSMAI – REAKCIJA Į GRĖSMES

Siekiant visavertiškai suvokti konfliktų įtaką regionui, reikia susipažinti ir su kaimyninių regiono valstybių veiksmis – reakcija į kilusį konfliktą ir jo galimas pasekmes. Pasak M.E.Browno, kaimyninės valstybės labai retai lieka pasyvios jų regione vykstančių konfliktinių įvykių stebėtojos²⁵. Todėl jos dažnai imasi priemonių siekdamas eliminuoti ar kaip nors kitaip paveikti joms konflikto sukeltas grėsmes, arba pasinaudoti susidariusiu regioniniu nestabilumu savo tikslams pasiekti. Dažniausius valstybių veiksmus galima suskirstyti į penkias skirtingas motyvacijos kategorijas: humanitarinę, gynybinę, protekcinę, oportunistinę

intervencija, ar oportunistinė invazija. Intervencija čia – gana plati sąvoka: nuo diplomatinių žingsnių iki ekonominių sankcijų ar karinės jėgos panaudojimo; anot W.Woyke, ji apima veiksmų visumą, vykdančią valstybių įsikišimą į suverenos valstybės kompetencijos reikalų sferą²⁶. Valstybių veiksmai dažniausiai būna kompleksiniai, apima keletą esminių motyvų bei daugelį kitų faktorių.

Visi šie konfliktų įtakos ir valstybių reakcijos aspektai leidžia išplėsti regioninio konflikto sąvoką, nes darbo objektas yra konfliktai, darantys įtaką visam regionui, dėl to vadinami „regioniniais“.

Humanitarinė intervencija. Kaip dažnai matyti, daugelis konfliktų sukelia daugelio civilių gyventojų kančias (minėti pabėgėlių srautai, milijoniški aukų skaičiai ir pan.). Todėl regiono valstybės skatinamos humanitarinių tikslų ir siekdamos atstatyti pašlijusią taiką regione, imasi tam tikrų veiksmų. Kolumbijos, Kosta Rikos, Meksikos, Venesuelos ir Panamos valstybių veiksmai reaguojant į konfliktus Salvadore, Nikaragvoje ir Gvatemaloje (devintas ir dešimtas XXa. dešimtmečiai) – geras to pavyzdys.

Gynybinė intervencija. Tokia intervencija nusako valstybių veiksmus, identifikuojamus kaip „gynybinius“, siekiant įveikti jų saugumui keliamas grėsmes: nepageidaujamus pabėgėlių srautus, karinius puldinėjimus ir pan. Pavyzdžių tam labai daug: Izraelis 1982m. įsiveržė į Libaną, kad neutralizuotų ten įsikūrusius palestiniečių kovotojus; Indija devintame dešimtmetyje pasiuntė į Šri Lanką taikos palaikymo pajėgas.

Protekinė intervencija. Kartais valstybės imasi „protekinės“ intervencijos, motyvuodamos, kad nori apsaugoti savo etnines bendruomenes, gyvenančias kitoje šalyje, dažniausiai jau įtrauktas į joje vykstantį konfliktą. Tokios intervencijos pavyzdžiu galėtų būti Serbijos 1991m. sprendimas atakuoti Kroatiją, o po to sekė tokia pati šių šalių intervencija į Bosniją.

Oportunistinė intervencija. Kilus konfliktui regione, valstybės gali pasinaudoti susidariusia suirute realizuojant savo politinius, ekonominius ar karinius interesus, galiausiai siekdamos pagerinti savo regioninės galios pozicijas. Pasak M.E.Brown, tai ypač pasireiškia, kai ginkluotame konflikte yra įtraukta bent viena iš regione dominuojančių valstybių: konkurentai gali remti jų konflikto priešininkus, siekdamos vilkinti, užtęsti konfliktą, tuo pačiu silpninti regioninio dominavimo oponentą²⁷. Šio tipo intervencijos apima plačią veiksmų skalę: finansinės pagalbos tiekimas,

apginklavimas, apmokymų ar logistinė pagalba, leidimas steigti bazes savo teritorijoje ir pan.²⁸ Tokių atvejų būta gana nemažai: PAR rėmė sukilėlius Mozambike ir Angoloje, Pakistanas visokeriopai skatino Pandžabo sukilėlius Indijoje, Indija savo ruožtu tiekė pagalbą sukilėliams Pakistano Sindho provincijoje. Dažniausiai valstybės neprisipažįsta įgyvendinančios oportunistinius tikslus, o pridengia tai humanitarines, gy-nybinės ar protekcinės intervencijos terminais.

Oportunistinė invazija. Šiuo atveju valstybės jau nebesiekia išsaugoti savo garbingo tarptautinio veido, o vykdo tiesioginę karinę invaziją į nuo konfliktų susilpnėjusio regioninio konkurento teritoriją. Į pastarąją kategoriją patektų jau minėta Irako invazija į Iraną, ar Vietnamo įsiveržimas į Kambodžą 1978m.

Ižvelgus konfliktų sukeltas grėsmes regiono valstybėms ir jų atsakomuosius veiksmus į tai, galime kur kas geriau išryškinti konfliktų regioninę dimensiją, paverčiančią juos, kaip minėta, daugiau ar mažiau viso regiono problemomis.

KONFLIKTŲ KILMĖS PRIEŽASČIŲ SUSKIRSTYMAS IR AIŠKINIMAS

Regioniniai konfliktai (kaip ir visi kiti) kyla dėl įvairiausių priežasčių: kai kurie dėl konkuruojančių regioninės reikšmės vyriausybių ar kitų pagrindinių aktorių tarpusavio santykių, kiti – dėl vidinių priežasčių vienoje ar keletose besivaržančių valstybių, treči – dėl didesnių ekstra-regioninių galybių intervencijos ir pan. Studijuojant konfliktų kilmės priežastis, pirmiausia reikia pripažinti, kad „*bet koks konfliktas yra daugelio priežasčių samplaikos pasekmė*“²⁹. Taigi, jei norime sukurti ir vystyti efektyvias ginkluotų konfliktų prevencijos ir sprendimo strategijas, turime kuo geriau suvokti tiek tiesiogines, tiek gilesnes smurtinių karo veiksmų priežastis. Būtent toks ir yra vienas pagrindinių šios studijos tikslų – regioninės reikšmės konfliktų kilmės priežasčių nustatymas ir analizavimas.

Daugelis tyrinėtojų pripažįsta (Kriesberg, Brown ir kt.), kad kalbant apie konfliktų ar karų priežastis dažniausiai pabrėžiamos oficialiai skelbiamos disputo problemos, t.y. ką konfrontuojančios pusės kalba konflikte. Tačiau, kaip teigia L.Kriesberg, esminės (nors dažnai ir nekrįtančios į akis) konflikto priežastys, kurios lemia ir skatina disputo problemos atsiradimą ir vystymąsi ginkluoto konflikto link, turi didžiausią

reikšmę konflikto išsprendimui ir efektyvios sprendimo strategijos pasirinkimui³⁰. Taigi, konfliktų studijose dažnai negalima akiai pasikliauti oficialiai postuluojamomis priežastimis, bet reikia atlikti išsamesnę analizę, siekiant kuo efektyviau spręsti iškilusį konfliktą.

Vidaus konfliktų kilmės priežastys. Aiškindami vidaus konfliktų kilimo priežastis daugiausia remsimės M.E.Brown'o sudarytu modeliu, siūlančiu pagrindinius konfliktų priežasčių šaltinius suskirstyti į keturias svarbiausias kategorijas: struktūrinius, politinius, ekonominius-socialinius ir kultūrinius-percepcinius faktorius.

Struktūrinių priežastinių faktorių kategorijos: silpnos (weak) valstybės, vidinės saugumo problemos, etninė geografiija.

Silpnos valstybių struktūros yra vienas svarbiausių konfliktų analizės aspektų. Pasak K.J.Holsčio, „regionai, kur vyrauja stiprios valstybės, išreiškiant teisėtumo terminais, yra taikos sritys, o silpnų ir žlungančių valstybių regionai yra svarbiausios karų lokacijos“³¹. B.Buzanas, kaip ir daugelis kitų, silpnos valstybės sąvoką naudoja apibūdinti žemą valstybės sociopolitinio integralumo laipsnį³². Daugiausia (bet ne visos!) silpnų valstybių yra „Trečiajame pasaulyje“ (Afrika, Pietryčių Azija), jos atsirado dėl dekolonizacijos, dažniausiai kaip dirbtiniai konstruktai. Joms labai trūko (ir tebetrūksta) politinio legitimumo ir politinių institucijų, galinčių visavertiškai kontroliuoti valstybei priklausančią teritoriją.

Silpnos valstybės požymių ir sukeltų problemų – daugybė. Tokios valstybės itin jautrios užsienio pagalbos sumažinimui ir eksporto produktų kainų kritimui. Jos susiduria su daugeliu vidinių problemų: išplitusi korupcija, administracijos nekompetetingumas, nesugebėjimas skatinti ekonominio vystymosi ir pan. Viso to pasekmė ta, pasak B.Buzano, kad silpnos valstybės neužtikrina pakankamo saugumo savo piliečiams; dėl to, kad jų nestabilumas dažnai gąsdina kaimynus, o jų pažeidimai skatina kištis, „šios valstybės gali lengvai sukurti nestabilią tarptautinio saugumo aplinką savo regione“³³. O nestabiliame ir nesaugiame regione, kaip jau žinome, ginkluoti konfliktai yra sunkiai išvengiamas dalykas. Juolab, tokiuose regionuose, dėl silpnai saugomų sienų, ypač sparčiai plinta transnacionalinio saugumo grėsmių apraiškos.

Sociopolitinio integralumo atžvilgiu silpnose valstybėse, anot M.J.Esmano, individų grupės yra priverstos ypač rūpintis savo saugumu, jos turi pagrindo nerimauti, ar kitos grupės nekelia grėsmių jų saugumui³⁴.

Jeigu grupės pradeda ginkluotis tikėdamosios grėsmių iš kitų grupių, jos pradeda didinti ir jų nesaugumą. Taip pasireiškia anksčiau aptarta saugumo dilema. Kaip teigia M.E.Brownas, šios vidinės saugumo problemos ypatingai paaštrėja kuomet suyra imperijos ar multietninės valstybės: etninės grupės turi staiga pasirūpinti savo saugumu³⁵. Šiuos atvejus simbolizuoja dekolonizacijos procesas Trečiojo pasaulio šalyse, taip pat SSRS ar Jugoslavijos subyrėjimas. Šitokio ginklavimosi sukeltos grėsmės savaime galbūt ir nesukelia ginkluotų konfliktų, tačiau labai paspartina bet kokio disputo eskalaciją, visuomet galintį virsti įvairaus masto karu.

Trečioji struktūrinių priežasčių kategorija apibūdina etninės geografijos faktorius, gana dažnai lemiančius konfliktų atsiradimą. Daugelis tyrinėtojų sutinka, kad etniškai homogeniškos valstybės beveik nesusiduria su šio tipo problemomis. Be abejonės, reikia pripažinti, kad etninis homogeniškumas nėra visiško stabilumo ir harmonijos garantas: Somalio, kenčiančio nuo vietinių klanų karų, pavyzdys tai patvirtina.

Politinių priežastinių faktorių kategorijos: šališkos politinės institucijos, išskirtinės nacionalinės ideologijos, tarpgrupinė politika, valdančio elito politika.

Politinėse konfliktų priežastyse vieni iš svarbiausių yra faktoriai, atskleidžiantys politinės sistemos tipą ir šališkumą. Tiek autoritariniai, tiek demokratiniai (nors žymiai rečiau) režimai gali sukelti visuomenės ar tam tikrų jos grupių (pvz., etninių) nepasitenkinimą, kuomet vienos grupės yra iškeliamos virš kitų. Net demokratinuose režimuose pasitaiko, pasak M.E.Brown, kad nepasitenkinimas valdžia kyla esant netolygiam grupių atstovavimui valdžios institucijose, karinėse pajėgose, partijose ir pan.³⁶ Taip ilgainiui valdžios legitimumas visuomenės grupėms gali pasirodyti ginčytinas.

Kaip teigia M.G.Marshallas ir T.R.Gurras, vis dėlto labiausiai į konfliktus linkę anokratiniai (pereinamieji, tranzitiniai) režimai³⁷. Jų pasiskaičiavimais, anokratiniai režimai šešis kartus dažniau nei demokratiniai ir pustrėčio karto dažniau nei autokratiniai režimai patiria socialinius konfliktus, peraugančius į karinius.

Tam tikro nacionališkumo išskyrimas, kaip teigia M.E.Brownas, gali būti viena iš konflikto kilmės priežasčių: kuomet valstybėse nacionališkumas ir pilietybė yra grindžiami etniniais skirtumais, „nepripažįstant, kad kiekvienas gyvenantis tam tikroje teritorijoje turi tas pačias teises

ir laisves kaip ir kiti⁴³⁸. Anot W.Pfaffo, pilietinis nacionališkumas daugiausia egzistuoja gerai institucionalizuotose demokratijose, o „etnis nacionalizmas, priešingai, atsiranda susidarius institucinam vakuui“⁴³⁹. Pažvelgus į dabarties realijas matyti, kad silpnos valstybinės struktūros ir politinės institucijos nesukludė įsivyrauti etniam nacionalizmui kai kuriose Balkanų ir buvusios SSRS šalyse. Beje, kai kurie atvejai liudija, kad išskirtinės nacionalinės ideologijos nebūtinai turi remtis tik etniškumu: religinių fundamentalistų kuriamose teokratinėse valstybėse visuomenė dažniausiai yra padalijama į pritariančiųjų ir prieštaraujančių tokią valstybinei tvarkai dalis.

Pastebima, jog valstybės vidinių grupių sąveikos dinamika taip pat turi didelės įtakos smurto protrūkių prasiveržimo tikimybei. Konfliktai tikėtini, kai grupės – etninės, religinės, politinės ar ideologinės – turi stiprią identifikaciją, ambicingus tikslus ir su kitų tikslais konfrontuojančias strategijas. Pasak M.E.Brown, naujų grupių atsiradimas ir dėl to atsiradęs tarpgrupinis galių disbalansas gali būti ypač destabilizuojantis veiksnys⁴⁴⁰.

Analitikas teigia, kad „nors daug vidaus konfliktų yra sukeliama dėl vidinių „masių“ lygio faktorių, tačiau absoliuti dauguma jų kyla vidaus elito politikos dėka; taigi, blogi lyderiai yra didžiausia problema“⁴⁴¹. Jis aiškina, kad depresiniai ir oportunistiniai politikų veiksmai gali reikštis politinių ar ekonominių suirūčių metu: sukliamas „atpirkimo ožio“ sindromas ir pan. Tokiu būdu siekiama atitraukti dėmesį nuo kitų vidaus problemų, tam net žiniasklaidos priemonės priverčiamos skatinti etnines nesantaikas ir įtampas. Praeitame dešimtmetyje S.Miloševićiaus politika Serbijoje ir F.Tudžmano – Kroatijoje pasireiškė tokiais veiksmais.

Ekonominių-socialinių priežastinių faktorių kategorijos: ekonominės problemos, šališkos ekonominės sistemos, ekonominio vystymo ir modernizacijos problemos.

Daugelis valstybių anksčiau ar vėliau susiduria su vienokiomis ar kitokiomis ekonominėmis problemomis; silpnose valstybėse tai gali įtakoti valstybės vidinių įtampų atsiradimą. Buvusios SSRS šalyse, Afrikoje ir kitur, perėjimai nuo centralizuotos planinės ekonomikos į rinkos ekonomiką labai dažnai sukuria nemažas problemas: nuo didelio nedarbo lygio iki didėjančios infliacijos ir pan. Besivystančiose valstybėse visa tai, pridėjus konkurenciją dėl ribotų gamybos išteklių, kartais sukelia socialines frustracijas ir įtampas, galinčias peraugti į didesnius konflik-

tus. Taigi, pasak A.Samarasinghe ir R.Cloughlanas, ekonomikos augimo sulėtėjimai, stagnacija, pablogėjimas ir stiprus smukimas gali būti ypač destabilizuojantys⁴².

Diskriminuojanti ekonominė sistema, jei ji diskriminuoja tam tikras žmonių klases ar etnines grupes, gali kelti stiprias šių grupių nepasitenkinimo aistras. Taigi nelygios ekonominės galimybės, ribotas priėjimas prie resursų ir kapitalo, skirtingos gyvenimo sąlygos gali kelti tam tikrų socialinių grupių nusivylimą esama ekonomine sistema, pradedančių ją laikyti neteisinga ir nelegitimia. Kaip pavyzdį tokiai situacijai galima pateikti Šri Lankos pavyzdį: tamilai buvo visokeriopa diskriminuojami dominuojančios sinhalų daugumos (sudaro apie 75% populiacijos, o 1983m. prasidėjusiame kare jau žuvo virš 40,000 žmonių). Tačiau, kaip teigia M.E.Brownas, ekonominis augimas ne visada tampa tokios problemos sprendimu: augimas paliečia tam tikras grupes ar klases labiau nei kitas, tad didėjanti nelygybė gali dar labiau paaštrinti problemas⁴³.

Daugelis tyrinėtojų pažymi, jog ekonominis vystymasis ir modernizacija gali taip pat skatinti nestabilumo didėjimą ir konfliktų tikimybę valstybėse. Dėl to visuomenėje vyksta ryškūs tradicinių socialinių santykių pokyčiai: didėja migracija, išsilavinimo lygis, pateikiama ir priimama daugiau informacijos ir t.t. Tai kelia ekonominius ir politinius lūkesčius, o tuo pačiu ir didesnę nepasitenkinimą, jei šie neišpildomi. Anot S.Huntingtono, „rezultatas yra nestabilumas ir netvarka; pirminės to priežastys – vystymosi procese nuo socialinių ir ekonominių pokyčių atsilikusios politinės institucijos“⁴⁴.

Kultūrinių-percepcinių priežastinių faktorių kategorijos: kultūrinė diskriminacija ir istorinės grupių tarpusavio percepcijos.

Pirmiausia reikia išskirti kultūrinę diskriminaciją mažumų atžvilgiu: netapačios lavinimosi galimybės, teisiniai ir politiniai savo kalbos vartojimo ir mokymosi apribojimai, suvaržytos tikejimo laisvės. Dar blogesniais atvejais – bandymai asimiliuoti tautines mažumas siekiant didesnio jų lojalumo. Vienos stipriausių tokios diskriminacijos formos vyravo Stalino laikų SSRS (ypač Kaukaze), Tibete (Kinijos prievarta). Visa tai labai stipriai gali konsoliduoti etnines ir religines grupes, sukelti regiono ar šalies nestabilumą, o kartais ir tiesioginius konfliktus.

Grupių istorija ir percepcijos vienu apie kitas yra vienas svarbiausių konfliktų šaltinių. Net senos istorinės nuoskaudos dažnai giliai įsišaknija į naujas kartas, tuo vis priešindamos kaimynines tautas. Kiek-

viena jų linkusi idealizuoti ir heroizuoti savo praeitį, ir priešinti ją demonizuojamiems konkurentams: tutsiai ir hutu Ruandoje, serbai ir kroatai ir pan. Tokiose itin neigiamose abipusėse percepcijose net menkiausia provokacija gali tapti ilgo ir sunkiai sprendžiamo konflikto pradžia.

Šio poskyrio pabaigai vis tik reikėtų priminti, kad absoliuti dauguma konfliktų tyrinėtojų sutinka, anot R.Jacksono, „pagrindinės ir svarbiausios vidaus konfliktų priežastys slypi silpnose valstybių struktūrose ir jų elito veiksmuose, kurie gali sąmoningai sukelti konfliktą kaip nacionalų atsaką vidiniams ir išoriniams reikalavimams, suponuotiems nepageidaujamų globalizacijos procesų“⁴⁵.

Tarpvalstybinių konfliktų kilmės priežastys. Jau minėta, kad tarpvalstybiniai konfliktai esti kiek skirtingų kilmės šaltinių nei vidaus konfliktai, kuriuose ypač ryškūs jau aptarti vidiniai (domestic) faktoriai. Kalbant apie tarpvalstybinius konfliktus mokslinėje literatūroje galima rasti minint tris pagrindinius konfliktų šaltinius (probleminius lygmenis): tarpvalstybiniai santykiai, vidinės sąlygos ir tarptautinis kontekstas. Kaip įprasta, šiuose probleminiuose lygmenyse yra daugybė smulkesnių faktorių ir aspektų, įtakančių konfliktų kilimą. Juos trumpai ir aptarsime.

Tarpvalstybiniai santykiai. Nors ir nelabai dažni pokaryje, tačiau ginkluoti konfliktai yra būdingi kaimyninėms valstybėms. Šalia panašių interesų ir bendrų kultūrų valstybės turi ir besivaržančių siekių dėl žemės ar kitų resursų, dominavimo regione ir pan.

Viena dažniausių tarpvalstybinių konfliktų priežasčių būna siekimas įvesti valdžią tam tikrose ginčytinose teritorijose. Pasak L.Kriesbergo, „pasaulyje, kuriame teritorija yra padalinta į mažus gabalėlius, kur kiekviena valstybė siekia išskirtinių ir totalių teisių savo sklypui, paneigdamą visų kitų valstybių teises toje teritorijoje, konfliktai yra neišvengiami“⁴⁶. Etninės ir religinės grupės, kalbinės bendruomenės yra padalintos dabartinių valstybinių sienų, o vienos ar kitos vyriausybės nuolat siekia jas koreguoti, tuo įvesdamos „teisingumą“, kurį kiekviena mato savaip. Vienas tokių pavyzdžių galėtų būti Indijos ir Pakistano kova dėl Kašmyro kontroliavimo, kartais peraugdavusi į tarpvalstybinius karus (1947-48, 1965, 1971m.). Dar ir dabar nesutarimai dėl Kašmyro statuso kompromituoja Indijos ir Pakistano santykius.

Teritoriniai konfliktai ypač pasunkėja, kuomet juose išryškėja ir svarbų vaidmenį turi etninė dimensija: vienos valstybės siekis dominuoti

tam tikroje etniškai artimoje teritorijoje gali sukelti kitų etninių grupių išvarymą ar net žudymą (genocidą). Šitokio konflikto pavyzdys – po Jugoslavijos subyrėjimo prasidėję karai.

Kaip jau minėta, etniniai ir religiniai skirtumai valstybėse ir iš to kylančios problemos (kultūrinė diskriminacija, neigiamos percepcijos ir kt.) gali sukelti secesines pastangas, kuriomis grupės siekia nepriklausomybės nuo dominuojančios grupės. Tokiu būdu kaimyninės valstybės dažnai gali įsitraukti į iškilusį konfliktą, padėdamos ne *status quo* jėgoms: bengalams panorėjus atsiskirti nuo Vakarų Pakistano, Indijos militarinės intervencijos pagalbos dėka buvo įkurtas nepriklausomas Bangladešas (1971m.).

Etniniai skirtumai patys savaime nėra konflikto priežastys (juk etninių mažumų yra beveik kiekvienoje valstybėje), tačiau jei etnis identitetas yra susiejamas su stipria nacionaline ideologija, kaip rodo istorinė realybė, – konfliktai beveik neišvengiami. Nacionalistinės ideologijos, teigiančios, kad kiekviena etninė grupė turi turėti savo teritoriją ir valstybę, generuoja konfliktus tiek pačiose valstybėse, tiek jų kaimyninėse teritorijose. Sionizmo ir palestiniečių nacionalinių judėjimų konfrontacija jau per 100 metų produkuoja didesnio ar mažesnio masto ginkluotus konfliktus.

Teritoriniai ir etniniai ginčai tarp valstybių dažnai susipina su regioninio dominavimo pastangomis. Beveik kiekviename regione (nėsvarbu ar geografiniu, ar saugumo komplekso požiūriu) galime rasti konfrontuojančių kaimyninių valstybių, siekiančių dominuoti regione. Nuolatinė kova tarp Irano ir Irako, Indijos ir Pakistano tai akivaizdžiai liudija.

Vidiniai faktoriai. Valstybių viduje kylantys konfliktai dažnai įtraukia ir kaimynines šalis. Taigi jau aptartus vidaus konfliktų kilmės faktorius didžia dalimi galima taikyti ir tarpvalstybiniams konfliktams. Vienos pagrindinių priežasčių gali būti naujų revoliucinių pažiūrų vyriausybių sudarymas, kurios siekia „išlaisvinti“ kitus žmones iš tam tikrų režimų priespaudos. Panašiai plinta ir religinių fundamentalistų grupių siekiami tikslai. Tokiu atveju kaimyninėms valstybėms yra pagrindo nepatikliai ar net priešiškažiūreiti į tokių vyriausybių veiksmus, galinčius lemti išorines intervencijas.

Tarpvalstybinio konflikto grėsmė ypač padidėja, kuomet valstybės viduje esančios grupės ar pati vyriausybė tiekia pagalbą kitose valsty-

bėse kovojančioms grupėms. Tokiu atveju labai dažnos įvairių formų valstybinės intervencijos (apie tai jau kalbėta II-oje dalyje).

Valstybių vidiniai politiniai, ekonominiai ir militariniai veiksmai dažnai leidžia suprasti elitų tikslus. Valstybėse, kurias valdo militarinis elitas, labiau linkusios į tarpvalstybinius konfliktus, siekdamos pateisinti didžiules išlaidas, skiriamas gynybinėms ir puolamosioms struktūroms stiprinti, teigia L.Kriesbergas⁴⁷.

Tarptautinis kontekstas labiausiai atpažįstamas ekstraregioninės intervencijos atvejais. Supervalstybių varžybos Šaltojo karo metu sukeldavo didžiulių distancijų intervencijas, kurios eskaluodavo ir sukeldavo didesnius regioninius konfliktus. Sovietų pagalba Egiptui, o JAV – Izraeliui skatino tęsti konfliktą iki įmanomos pergalės, o ne sudėjus ginklus siekti taikaus konflikto sprendimo.

Apibendrinant tenka konstatuoti, jog egzistuoja daug priežasčių kodėl tarpvalstybiniai konfliktai kyla, eskaluojasi ir virsta ginkluotais konfliktais, dažnai trunkančiais daug ilgiau nei reikalautų oficialiai skelbiamos jų priežastys ir tikslai.

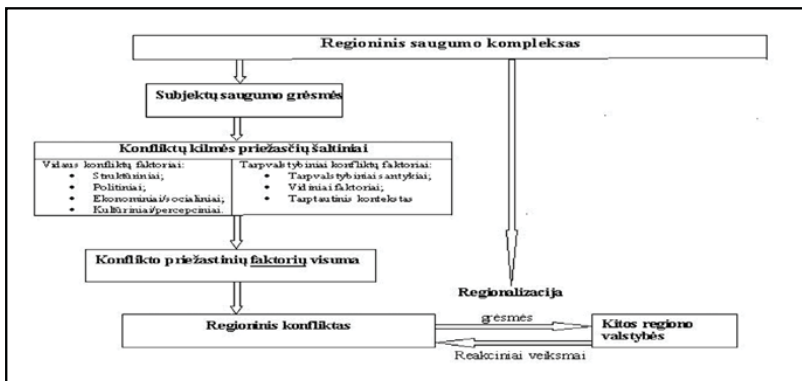
APIBENDRINIMAS: REGIONINIŲ KONFLIKTŲ FORMAVIMOSI MODELIS

Konfliktai, nesvarbu, ar jų priežastys vidaus ar tarpvalstybinėse problemose, yra generuojami daugybės susipynusių faktorių ir priežasčių. Prasidėjus konflikto regionalizacijos procesui, kuomet vienaip ar kitaip į konfliktą įtraukiamos ir kitos regiono (dažniausiai kaimyninės) šalys, konfliktas tampa viso regiono problema.

Straipsnyje buvo siekiama nuosekliai išdėstyti ir paaiškinti svarbiausius regioninių konfliktų formavimosi aspektus: konfliktų kilimo priežastis ir regionalizacijos procesus. Į visa tai šiame straipsnyje žvelgiama per saugumo kompleksų prizmę, kas sudaro visos studijos pagrindą. Kaip matėme, pasitelkus saugumo kompleksus galima ne tik aiškiau išvelgti konfliktų formavimosi ir kilmės priežastis, bet ir paaiškinti jų regionalizacijos būdus, poveikį kaimyninėms valstybėms.

Iš viso to, kas aptarta ir nagrinėta šiame straipsnyje, galima sudaryti regioninių konfliktų formavimosi modelį, išryškinantį konfliktų kilmės ir regionalizacijos procesus (schema nr.1):

Ischema. Regioninių konfliktų formavimosi modelis.

Kaip matyti schemeje, regioninių saugumo kompleksų vidaus santykių analizavimas padeda aiškiau identifikuoti subjektams kylančias saugumo grėsmes, o tai sąlygoja disputų priežasčių formavimąsi. Priežastinių faktorių visuma sudaro eskaluojamo konflikto esmę, o pastaruosius faktorius reikia kuo aiškiau pamatyti ir suprasti, analizuojant regioninio (ir ne tik) lygmens konfliktus. Tuo pačiu, kaip jau išsiaiškino-me, saugumo kompleksas lemia ir konfliktų regionalizacijos procesą.

Taigi, remiantis pateiktu modeliu galima ne tik geriau suprasti regioninių konfliktų formavimosi aspektus, tačiau ir identifikuoti konfliktus kaip regioninio lygmens reiškinius. Kita vertus, tai dar gana naujas būdas pažvelgti į konfliktus iš regioninio lygmens pozicijų, siekiant įvertinti jų reikšmę regioninių santykių kontekste.

Formation of Regional Complexes: Explanation Sustaining Security Complexes Theory

SUMMARY

Conflicts, internal or international, are generated by many various causes and factors. When regionalization processes start (neighbor states are involved into a conflict), the conflict becomes a problem of the whole region.

In this article it was tried to show and explain the main aspects of regional conflicts formation, causes of conflicts, and the process of regionalization. These issues are analyzed from the standpoint of security complex; this composes theoretical background of the study. The article asserts that the concept of security complex enables us to envisage the causes of conflicts formation and escalation, as well as also explain their regionalization and the impact on neighboring states.

This article presents a theoretical model of regional conflict formation. It argues that research of relations within security complex helps actors to identify security threats more clearly, and this influences the formation of disputes. The sum of causal factors constitutes the core of the conflict, thus it is very important to notice and understand these factors while analyzing regional conflicts. Meanwhile, security complex influences the process of conflict regionalization.

Consequences, the presented theoretical model of conflict formation can be useful a better understanding of the processes of conflict formation, and for identification and research of such phenomenon. Otherwise, it is a rather new look at conflicts from regional level, trying evaluate their significance in the context of regional relations.

NUORODOS

- ¹ B. Buzan. *Žmonės, valstybės ir baimė: Tarptautinio saugumo studijos po Šaltojo karo*. Vilnius: Eugrimas, 1997, p.238-285.
- ² C.W. Henderson. *International Relations: conflict and cooperation at the turn of the 21th century*. McGraw-Hill,1998, p.131.
- ³ N.K. Waltz. *Man, the State and War*. Columbia university press; 1959.
- ⁴ S. Huntington. The Clash of Civilisations? *Foreign Affairs*, Summer 1993, Vol. 72, No.3., p. 25.
- ⁵ Ch.W. Kegley, E.R. Wittkopf. *World Politics: Trend and Transformation*. St.Martin's Press, NY., 1997, p. 347.
- ⁶ J.S. Goldstein. *International Relations*. The Lehigh Press, Inc., 1999, p.226.
- ⁷ Das Heidelberger Institut für Internationale Konfliktforschung (HIK); Die Arbeitsgemeinschaft Kriegsursachenforschung (AKUF); The Center for Systemic Peace (CSP); The Correlates of War (COW) Project;
- ⁸ L.P. Bloomfield, A. Moulton. *Managing International Conflict: From Theory To Policy, a teaching tool using CASCON*. Massachusetts. 1997, p.99.
- ⁹ B. Buzan. *Žmonės, valstybės ir baimė: Tarptautinio saugumo studijos po Šaltojo karo*. Vilnius: Eugrimas, 1997, p.361.

- ¹⁰ M. Alagappa. Regional institutions, the UN and International Security: a framework for analysis. *Third World Quarterly*, Sep97, p.421-442.
- ¹¹ B. Buzan. *Žmonės, valstybės ir baimė: Tarptautinio saugumo studijos po Šaltojo karo*. Vilnius: Eugrimas, 1997, pp. 161-182.
- ¹² M.E. Brown. *The international dimension of internal conflict*. Cambridge,1996, pp.571-601.
- ¹³ B. Buzan. *Žmonės, valstybės ir baimė: Tarptautinio saugumo studijos po Šaltojo karo*. Vilnius: Eugrimas, 1997, p.242.
- ¹⁴ Ten pat p.240.
- ¹⁵ H. Haftendorn. Das Sicherheitspuzzle: Die Suche nach einem tragfähigen Konzept Internationalen Sicherheit. Im Moltmann, B. & Schmidt, C. (Hrsg.), *Regionalisierung der Sicherheitspolitik*. Baden-Baden. 1993, p.23.
- ¹⁶ B. Buzan. *Žmonės, valstybės ir baimė: Tarptautinio saugumo studijos po Šaltojo karo*. Vilnius: Eugrimas; 1997, p.243.
- ¹⁷ M.E. Brown. *The international dimension of internal conflict*. Cambridge,1996, pp.571-601.
- ¹⁸ L. Kriesberg. Regional Conflicts in the post-cold war era: causes, dynamics, and modes of resolution. In Klare, M.T. & Thomas, C.D. (ed.) *World Security: challenges for new century*. NY, 1994, p.156.
- ¹⁹ Brown, M.E. Brown. *The international dimension of internal conflict*. Cambridge;1996, pp.571-601.
- ²⁰ B. Buzan. *Žmonės, valstybės ir baimė: Tarptautinio saugumo studijos po Šaltojo karo*. Vilnius: Eugrimas, 1997, p.243.
- ²¹ M.E. Brown. *The international dimension of internal conflict*. Cambridge,1996, pp.571-601.
- ²² P.R. Viotti, M.V. Kaupi. *International Relations and World Politics: Security, Economy, Identity*. Upper SaddleRiver, New Jersey. 1997.
- ²³ M.E. Brown. *The international dimension of internal conflict*. Cambridge,1996, pp.571-601.
- ²⁴ T. R., Gurr, G. M. Monty, Deepa Khosla. *Peace and Conflict 2000. A Global Survey of Armed Conflicts, Self-Determination Movements, and Democracy*. College Park, MD: Center for International Development and Conflict Management, University of Maryland. 2000.
- ²⁵ Brown, M.E. Brown. *The international dimension of internal conflict*. Cambridge;1996 pp.571-601.
- ²⁶ W. Woyke. Intervention. W.Woyke (Hrsg.), *Handwörterbuch Internationale Politik*. Augsburg: Presse Druck, 2000, pp.241-261.
- ²⁷ M.E. Brown. *The international dimension of internal conflict*. Cambridge;1996, pp.571-601.
- ²⁸ W. Woyke. Intervention. W.Woyke (Hrsg.), *Handwörterbuch Internationale Politik*. Augsburg: Presse Druck; 2000, p.225.
- ²⁹ L. Kriesberg. Regional Conflicts in the post-cold war era: causes, dynamics, and modes of resolution. In M.T. Klare, C.D. Thomas (ed.) *World Security: challenges for new century*. NY, 1994, p.157.

- ³⁰ L. Kriesberg. Regional Conflicts in the post-cold war era: causes, dynamics, and modes of resolution. In M.T. Klare, C.D. Thomas (ed.) *World Security: challenges for new century*. NY, 1994, p.157.
- ³¹ K.J. Holsti. War, Peace, and the State of the State. *International Political Science Review*. 1995, Vol.16, No.4, p.319.
- ³² B. Buzan. *Žmonės, valstybės ir baimė: Tarptautinio saugumo studijos po Šaltojo karo*. Vilnius: Eugrimas, 1997.
- ³³ Ten pat p.203.
- ³⁴ M. J. Esmen. *Ethnic Politics*. Ithaca, NY.: Cornell University Press. 1994.
- ³⁵ M.E. Brown. *The international dimension of internal conflict*. Cambridge,1996 pp.571-601.
- ³⁶ Ten pat.
- ³⁷ M.G. Marshall, T.R. Gurr. *Peace and Conflict 2003*. Center of International Development and Conflict Management (CIDCM), Maryland. 2003.
- ³⁸ M.E. Brown. *The international dimension of internal conflict*. Cambridge,1996 p.17.
- ³⁹ W. Pfaff. Revive Secular Citizenship Above 'Ethnic' Nationality. *International Herald Tribune*, 1993 July 20th, p.5.
- ⁴⁰ M.E. Brown. *The international dimension of internal conflict*. Cambridge,1996 pp.571-601.
- ⁴¹ Ten pat p.575.
- ⁴² A. Samarasinghe, R. Cuoghlan. *Economic dimension of Ethnic Conflict*. London: Pinter, 1991.
- ⁴³ M.E. Brown. *The international dimension of internal conflict*. Cambridge;1996, p.19
- ⁴⁴ S. Huntington. *Political order in Changing Societies*. New Haven, Conn., 1968, p.5.
- ⁴⁵ R. Jackson. The state and internal conflict. *Australian Journal of International affairs*, Apr. 2001, Vol. 55, p.65.
- ⁴⁶ L. Kriesberg. Regional Conflicts in the post-cold war era: causes, dynamics, and modes of resolution. In M.T. Klare, C.D. Thomas (ed.) *World Security: challenges for new century*. NY, 1994, p.158.
- ⁴⁷ Ten pat.